

Küreselleşme Sürecinde Ekonomik, Ekolojik ve Toplumsal Riskler

Selim Kılıç¹

selim@nigde.edu.tr

ÖZET

Küreselleşme, kapitalist üretim anlayışının bütün unsurları ile birlikte dünya genelinde yaygınlaşması anlamına gelmektedir. Bu sadece ekonomik bir dönüşüm projesi değil, aynı zamanda sosyal, kültürel, siyasal alanlarda da büyük bir yeniden yapılanma projesidir. Küreselleşme, kapitalizmin sahip olduğu sosyal, ekonomik ve çevre konusundaki riskleri yerel olmaktan çıkararak bütün dünyaya yaymaktadır. Öncelikle ekonomik alanda yoğun bir kaynak kullanım süreci yaşanmaktadır. Sosyal alanda ortaya çıkan gelir paylaşımı başta olmak üzere, çeşitli sorunlar da hem ulusal hem de uluslararası alanda yeni riskler yaratmaktadır. Dünya çapında küreselleşme sürecinin yaratmış olduğu katma değerden genel olarak yararlanma konusunda görülen başarısızlık, doğal çevrenin korunması konusunda da görülmektedir. Küresel ısınma örneğinde de görüldüğü üzere, küreselleşme uluslararası sermayeye yeni olanaklar sunarken, bunun neden olduğu riskleri bütün dünyaya yaymakta ve herkesi ortak etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ekoloji, Üçüncü Dünya Ülkeleri, Küreselleşme Karşıtı Hareketler

ABSTRACT

Economic, Ecological And Social Risks In The Globalisation Process

Abstract: Globalisation means the expansion of capitalist production patterns with its all aspects throughout the world. This is not only a project of economic transformation, but also a big social, cultural and political restructuring project. The social, economic and environmental risks posed by capitalism are no longer local

¹ Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Selim KILIÇ

today but they are brought to the world-wide level by the process of globalisation. First of all in the economic area resources are intensively used. The various issues occur in social area such as income distribution lead to the new risks both at national and international level. The failure is not only seen in the distribution of welfare created by globalisation but also seen in the area of environmental protection. As seen in the example of the issue of global warming, while globalisation provides international capital with new opportunities, it also expands the risks posed by the process, threatening the future of humanity as a whole.

Keywords: *Globalisation, Ecology, The Third World countries, Anti-Globalisation Movements*

Giriş

Bugünkü küreselleşme, kapitalizmin çok yönlü bir dünya projesi temelinde yükselen ve neoliberal teorinin bütün ekonomik yapıları doğrudan ya da dolaylı bir şekilde yeniden biçimlendirmesi anlamına gelen bir süreci ifade etmektedir. Ancak her üretim sistemi, sahip olduğu alt yapı ve üst yapı ile uyumlu olduğu sürece yaşayabilir. Bu nedenle ortaya çıkan her sistem, varolan ekonomik, hukuksal, yönetsel, kültürel kurumları, ya kendisine uygun bir yapıya dönüştürmek ya da kökten kaldırmak zorundadır. Bugün ekonomi merkezli bir yapı olarak ortaya çıkan küreselleşme de dünyada var olan yapıları kendisine göre yeniden şekillendirmektedir. Bu yeniden şekillendirme başarısı onun geleceğini de doğrudan etkileyecektir. Ancak küreselleşmenin dünyadaki farklı ekonomik, siyasal ve kültürel yapıları yeniden biçimlendirmesi önemli tepkileri de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle söz konusu yapılanma projesinin bizzat kendisi, toplumsal, ekonomik, çevre ve kültürel alanda yeni risklerin doğmasına ve varolanların da artmasına neden olmaktadır.

Modern toplumu risk toplumu olarak kabul eden U. Beck'e göre, söz konusu toplumsal yapı aslında sadece sosyal ve ekonomik çıkarları değil, buna paralel olarak riskleri de maksimize etmektedir. Modern toplumda her birey, ortaya çıkan bu riskleri paylaşmak zorunda kalmaktadır. Bunun somut örneği, günlük yaşamda sık sık karşılaşılan çeşitli kazalardır. Ancak en çarpıcı örnek kuşkusuz Çernobil kazasıdır. Küreselleşme ise, Beck'in tanımladığı risk toplumunun nitel ve nicel açıdan genişlemesinde yol açmıştır. Artık dünyanın sanayileşmiş olsun ya da olmasın hemen her yeri modernleşmenin getirdiği çeşitli risklerle karşı karşıyadır.

Mevcut küreselleşme anlayışı, toplumsal alanda var olan tartışmaları da keskinleştirmiştir. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik alanda sağlanan ilerlemeden toplumun alt kesimlerinin yeterince yararlanamaması gerginlikleri artırmıştır. Pek çok ülke bulunduğu sosyo-

ekonomik konumdan daha kötüye gitmiş ve ülkede gelir dağılımı giderek bozulmuştur. Gelir dağılımı arasındaki uçurumun açılması bugün pek çok ülkedeki sürtüşmelerin en önemli kaynağıdır. Bu nedenle küreselleşme dünya genelinde toplumsal, ekonomik, kültürel ve çevresel alanda yeni riskler yaratan ve var olan riskleri daha da artıran bir süreç olarak kabul edilebilir. Bu çalışma, söz konusu ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel riskleri irdeleyerek gelişmekte olan ülkeler için ekonomik, ekolojik ve toplumsal tehditleri ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.Yeniden Yapılanma Süreci Olarak Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme, dünya genelinde modern sonrası, merkezileşme belirtisi olarak kabul edilen ekonomik, teknolojik, sosyal, politik, askeri ve kültürel alanda bir kırılmanın yaşanmasıdır. Bu kırılma ve dönüşüm, eşit olmayan, tepkisel, heterojen özellikler göstermektedir. Toplumsal alanda yeni bir proje olarak ortaya çıkan küreselleşmenin amacı malların, sermayenin, hizmetlerin ve işgücünün uluslararası alanda olabildiğince serbest dolaşımını sağlamaktır. Böylece ekonomi, ulus devletin sınırlarını aşarak dünya çapında sınırsız bir hareket alanı elde etmektedir (Kreisky, 2001). Küreselleşme, devletlerarasında sınırları kaldırarak ulusal sermayenin uluslararası bir niteliğe bürünmesine de yardımcı olmuştur. Böylece ulusal nitelikte olan ekonomilerin ticaret ve yatırım aracılığıyla dünya ekonomisiyle güçlü bir şekilde bütünleşmesinin yolu da açılmıştır. O güne kadar var olan mal ve hizmet üretiminin kuralları ve koşulları önemli ölçüde değişme uğramıştır. Artık üretimde temel ilke, devlet eliyle yapılan üretimin dışlanması ve özel sektörün teşvik edilmesidir. Küreselleşme aslında sanıldığı gibi basit bir ekonomik bütünleşme hareketi değil; aksine hemen her alanda dünya genelinde yeniden bir değişim ya da dönüşüm hareketidir. Bu nedenle küreselleşme pek çok ülke için risklerin bulunduğu ve geri dönüşü olmayan yeni bir bağımlılık ilişkisini ifade etmektedir (Valerio, 2001: 5; Linz, 1999).

Küreselleşmenin dünya genelinde sosyal ve ekonomik alanda yeniden yapılanma projesi olarak kendisini göstermesi, kaçınılmaz olarak gelişmekte olan ülkeleri de baskı altına almıştır. Bugün ister gelişmiş ülke, ister gelişmekte olan ülke olsun hemen hepsi doğrudan ya da dolaylı olarak liberalleşme ya da yeniden yapılanma baskısı altındadır. Çünkü uluslararası sermayenin küresel bir aktör konumuna gelmesi, sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, Batının ulus devletleri karşısında da sermayenin etkisini ve gücünü artırmıştır (Moritz, 2002: 8). Aslında kapitalizmin bütün dünyayı baskı altına almasında İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmelerin önemli rolü olmuştur. Özellikle ABD'nin savaş sonrası yapmış olduğu yardımlar, başta Avrupa ve Japonya olmak üzere, hem bu ülkelerde kapitalist sistemin

Selim KILIÇ

yeniden inşa edilmesini sağlamış hem de küreselleşme sürecini hızlandırmıştır (Harvey, 1997: 160). Ancak bu yeni dönemde sadece ABD'nin ekonomik yardımları yoktur. Aynı zamanda sabit kur sistemine dayalı Bretton Woods sisteminin terk edilmesi ve yerine esnek bir sistemin benimsenmesi gibi kurumsal düzenlemeler de vardır. Bu gelişmelerle birlikte 1970'li yıllardan sonra, dünya ekonomisi önce yavaş, daha sonra hızlanarak sınırları aşan bir dinamizm kazanmıştır. Bu yüz yıldan itibaren firmaların kaynak ve pazar arayışı da kapitalist girişimcilerin kendi ülke sınırları dışına çıkmalarında itici bir güç olmuştur. Daha sonra uluslararası sistemin kurulmasıyla ulusötesi ve sınırları aşan bir ekonomik yapı yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır (Sachs, 2000: 9).

Küreselleşme, bu tabloda sermayenin artan egemenliğinin ve baskısının sonucu olarak, ülkeler arasında yeni bir bağımlılık ilişkisi yaratarak, özellikle gelişmekte olan ülkeler için giderek yeni bir ticari baskı aracı haline gelmiştir. Bu nedenle küreselleşmeyi sadece ekonomik, sosyal ve kültürel alanda yeni bir oluşum değil, bilakis sermayenin zamanı, mekânı ve özel hayatı da kapsayacak şekilde yeniden yapılandırma çabasının bir ürünü olarak kabul etmek gerekir (Kovel, 2005: 99).

2.Küreselleşmenin Ekolojik Riskleri

Küreselleşme sürecinin neden olduğu önemli risklerden biri, canlılar için son derece önemli olan yaşam alanlarının, her şeyden önce de dünya ekosisteminin zarar görmesidir. Çünkü dünya ekosistemi canlılara hem yaşam kalitesi açısından hem de nicel açıdan sınırlı bir yaşam sunmaktadır. Buna rağmen, bugünkü küreselleşme anlayışı doğanın sınırlarını zorlayan yapıların ortaya çıkmasına uygun zemin hazırlamaktadır. Çevrenin korunmasında eşik sınırın aşılması doğanın geri döndürülemez bir şekilde bozulma riski, bugün için önceki dönemlere göre çok daha güçlü bir olasılıktır. Bu sınırların zorlanması nedeniyle binlerce yılda dengeye oturmuş olan iklimin değişim sürecine girdiğini gösteren güçlü emareler bulunmaktadır. Oysa böyle bir değişikliğin kalıcı olması ve canlıların da bundan büyük ölçüde zarar görmesi kaçınılmazdır.

Küreselleşmenin çevre sorunlarına yol açtığı artık tartışılmaz bir gerçektir. Bunun en somut örneği, küreselleşmenin uluslararası alanda trafiği artırması ve buna bağlı olarak emisyonların yükselmesidir. Yapılan araştırmalar, 1970'li yıllardan bu yana insan davranışlarından dolayı biyosferin önemli ölçüde zarar gördüğünü ortaya koymaktadır. Biyosferin sınırlarının zorlanmasında günümüz uygarlığının büyük ölçüde bağımlı hale geldiği fosil yakıtlarının büyük rolü olmuştur. Hala insanlar, doğanın kendisini yenileyebileceği miktarın üzerinde kaynak tüketmeye devam

etmekte ve daha çok kirliliğe yol açmaktadır. Fosil yakıtların enerji olarak kullanılması nedeniyle atmosfere çok miktarda karbondioksit bırakılmakta ve böylece canlıların yaşamasını olanaklı kılan biyosferin mevcut yapısı bozulmaktadır (Sachs, 2002: 3).

Çevre sorunlarının giderek canlı yaşamı tehdit etmeye başlamasına rağmen, neoliberal küreselleşme anlayışının yol açtığı uluslararası rekabet nedeniyle, istenilen düzeyde bir “çevre standardı” oluşturulamamaktadır. Devletler, rekabet baskı karşısında firmaların lehine, ancak bir o kadar da doğanın aleyhine düzenlemelere getirebilmektedir. Onların bu konudaki aldıkları önlemler, genellikle firmaların sorumluluklarını hafifletmek ve uluslararası sermayeye çeşitli kolaylıklar sağlamak şeklindedir. Kapitalizmin devletten beklediği tavizler ve teşvikler, aslında yeni bir şey değildir. Kapitalist ekonomi, zaman zaman ortaya çıkan durgunluğu aşmak için daha önce sosyal devlet anlayışına fazla dokunmadan piyasanın düzenlenmesi yönelik taleplerde bulunmuştur. Zamanla bu talepler sosyal devletin budanmasına yönelecek kadar ileri gitmiştir. Ancak yapılan bu düzenlemeler, ekonomide sorunların aşılmasına çare olmamış ve ekonomik sıkıntılar çeşitli şekillerde devam etmiştir. Ekonomik olarak güçsüz grupların aleyhine yapılan bu düzenlemelerde en çok eleştirilen noktalardan biri, doğal çevrenin korunması konusunda yeterli hassasiyetin gösterilmemesi olmuştur (Heckl vd., 2003: 105; Klein, 2007: 24).

Neoliberal küreselleşme anlayışı, çevrenin korunması için vazgeçilmez bir ilke olan barışın korunmasını da zorlaştırarak doğayı tehdit etmektedir. Çünkü neoliberal politikalarla biçimlenen küreselleşme anlayışı, kapitalizmin genel karakteri olan sömürgeci politikaları yeniden canlandırmıştır. Dünya barışını tesis etmeye çalışan başta uluslararası hukuk olmak üzere çeşitli uluslararası girişimler bu gelişmelerden olumsuz etkilenmektedir. Her şeyden önce bu tür kurumların inandırıcılığı azalmış ve gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmeye karşı kuşkusu artmıştır. Küreselleşmenin önde gelen aktörlerinden ABD'nin gelişmekte olan ülkelere karşı izlediği baskıcı uygulamalar, NATO ve bazı devletlerin de desteğiyle, adeta Batı'nın temel dış politikası haline gelmiştir. Diğer yandan ABD'nin ulusal güvenlik stratejisinde “önleyici saldırıyı” kendisi için bir hak olarak görmesi, gelecekte pek çok sorunun ve krizin habercisi olarak kabul edilebilir. Diğer yandan ABD'nin askeri harcamalarındaki rakamların yüksekliği de bu politik anlayışın süreceğini göstermektedir. Çünkü 1999 yılında 678 milyar Dolar olan askeri harcamalar, 2005 yılında 1.000 milyar Dolara yükselmiştir (Klein, 2007: 62).

Savaşın çevre için yarattığı büyük tahribata rağmen, basın bu soruna yeterince yer verdiği söylenemez. Hatta bundan da öte, daha çok kaynakları

Selim KILIÇ

ve ekonomik-politik çıkarları öne çıkarmaktadır. Kendisini savaş tehdidi altında gören pek çok ülke, doğal kaynakları korumak bir yana, onları, olası bir savaşın finansmanı için kullanmaktadır. Bugün kaynaklar üzerinde egemenlik kurma çabası, bölgeler arası ayrılıkları körükleyerek silahlı çatışmalara ve yerel isyanlara zemin hazırlamaktadır. ABD'nin Irak'ta ve Afganistan'da 2004'ten beri, bölgesel çıkarlarını korumak ve doğal kaynaklar üzerinde kontrol etmek için yapmış olduğu 280,9 milyar dolarlık harcamayla 280 Gigawatt gücünde elektrik üretilebilecek rüzgâr santralinin kurulabileceği belirtilmektedir. Bunun atmosfere bırakılan karbondioksit miktarının azaltılmasında ne kadar büyük rol oynayabileceği ortadadır. Diğer yandan savaşların doğaya verdiği zararlar ya hiç hesaplanmamakta ya da bu konuda gerekli titiz çalışmalar yapılmamaktadır. Aslında bu tutumu savaşın zararlarının kamuoyundan gizleme çabası olarak değerlendirilebilir. Örneğin Körfez savaşında sadece petrol kuyularının ateşe verilmesi nedeniyle 50-100 milyar Dolar arasında bir kaybın olduğu hesaplanmıştır. Buna karşılık çevrenin, balıkçıların ve çiftçilerin toplam zararı hesaplanmamıştır (Davidson, 2004: 29; Klein, 2007: 64).

Bugünkü küreselleşme anlayışı, kimi ekonomik fırsatlar sunsa da, dünyanın doğal dengesini tehdit etmektedir. Ancak bu tehlikeye rağmen, hala küreselleşmeyi dünya çapında refaha ulaşmanın tek yolu olarak sunulmaktadır. Oysa dünyadaki bütün nüfusun ne ABD'nin ne de Avrupa'nın refah seviyesini yakalama olanağı bulunmaktadır. Çünkü doğanın böyle bir yaşam standardını besleyecek kapasitesinin olmadığı bilinmektedir. Diğer yandan piyasa ekonomisinde doğanın korunması ve barışçı ilişkiler, piyasa aktörlerince yeterince dikkate alınmamaktadır. Oysa izlenen bu politikalar, doğal yaşam kaynaklarının zarar görmesini, yıkıcı sosyal çatışmaların yaşanmasını ve savaşların ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Linz, 1999). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler küreselleşmenin ortaya çıkardığı zorluklara ve bundan kaynaklanan uluslararası rekabete rağmen, ekolojik bir sürdürülebilirliğin sağlanması için kimi seçenekler araştırılmak zorundadır. Ülkeler arasında bu seçenekler çok farklılık gösterdiği için, söz konusu önlemler de farklılık arz etmektedir. Temel sorun, bu farklılıkların karşılıklı yardımlaşmaya ve işbirliğine dönüştürülebilmesidir (Dalkmann vd., 2004: 7). Eğer bu başarılabilirse hem doğanın geleceği açısından hem de dünya barışı açısından önemli bir ilerleme sağlanmış olacaktır.

3.Doğal Kaynakların Kullanımı

Küreselleşme dünya ekonomisinin hızlı bir şekilde büyümesine yol açmıştır. Ortaya çıkan bu büyüme ile birlikte hem gelişmiş ülkeler hem de Çin ve Hindistan başta olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler büyük miktarda

kaynak talep etmeye başlamıştır. Bu büyümenin yarattığı talep genişlemesi karşısında doğal kaynaklarının nasıl kullanılacağı ve korunacağı sorunu da gündeme gelmeye başlamıştır. Bugün ekonomik alanda çözülmesi gereken iki temel sorunundan biri yenilenemeyen kaynakların tüketim hızı, diğeri ise yenilenebilir kaynakların korunmasıdır. Gelecek kuşaklara yaşanabilir bir çevre bırakılması için, her iki sorunun da çözülmesi zorunludur. Bu konu, bugünkü kuşakların en önemli ahlaki sorumluluklarından biri olarak kabul edilmelidir. Ancak küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkan yoğun kaynak tüketimi, bu sorumluluğun yeterince hissedilmediğini göstermektedir. Çünkü ekonomideki büyüme rakamları, yeni kaynakların aşırı kullanılacağını ve dünyanın yeni kaynak arayışına gireceğini göstermektedir.

Canlıların yaşamını sürdürebilmek ya da daha iyi bir yaşam için sürekli kaynak arayışında olduğu onların temel özelliklerinden biridir. İnsan da dünyada ortaya çıktığından bu yana yeni kaynaklar arayan bir canlıdır. Zaman ve mekana göre değerli olan kaynaklar farklılık göstermiştir. İlk insanlar için yiyecek, bugünkü insan için yiyecek yanında petrol, doğalgaz değerli kaynaktır. Günümüzde yeni kaynak arayışı, artık sınır tanımaz bir noktaya ulaşmıştır. Denizlerin, nehirlerin, ormanların, toprağın kısaca kaynak olarak görülen her şeyin yoğun bir şekilde işlenmesi söz konusudur. İnsanların başlangıçta doğada aradıkları şeyler, doğal gereksinimlerini karşılamaya yönelikken, bugün bu anlayışın yerini kar elde etme güdüsü ile şekillenen suni gereksinimler almaya başlamıştır. İşte bu kar hırsı, insanın dünyada sınır tanımaz bir noktaya gelmesinde etkili olmuştur. İnsanlar her geçen gün üretim alanını genişletmekte, teknoloji sayesinde ulaşılması zor yerlere bile işletmeler kurmaktadır. Bu genişleme sınırlı bir takım alanlar dışında, Sibirya'dan, Patagonya'ya, el değmemiş ormanlardan denizlerin en diplerine kadar geniş bir alana uzanmaktadır. Küreselleşme süreciyle doğal kaynakların işlenmesi konusunda yapılan yatırımların büyük rakamlara ulaşması söz konusu genişlemeyi desteklemektedir. 1985-1995 yılları arasında madencilikte gelişmekte olan ülkelerde sadece 3,5 milyar Dolar yeni yatırım yapılmışken, bu rakam 1995-1997 yılları arasında 8 milyar Dolara çıkmıştır. Benzer gelişme ormancılık ve balıkçılık başta olmak üzere hemen her sektörde görülmektedir. Bugün dünya üzerinde başta petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarına; bakır, altın, gümüş, kalay, kobalt gibi değerli madenlere; balık-ağaç gibi biyolojik zenginliklere büyük bir talep artışı söz konusudur (Kovel 2005: 62; Sachs, 2003: 13).

Doğal kaynaklara olan talebin artmasıyla birlikte ortaya çıkan üretim, önemli çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Gelişmekte olan ülkeler de sahip oldukları doğal kaynakları, dünya piyasasına sürerek bu kirliliğin artmasına neden olmaktadır. Bu yüzden dünya çapında bir kirlilik ve doğal

Selim KILIÇ

bozulma söz konusudur. Madencilikte büyük projelerle, doğada çok az miktarda bulunan madenlerin çıkarılması için, doğal yapıya çok büyük zararlar verilmektedir. Üstelik maden çıkarma işlemi bununla da sınırlı kalmamakta, çıkartılan filizler çeşitli şekillerde ayrıştırma işlemine tabi tutulmaktadır. Ancak bu işlemlerde birçok zehirli kimyasalların kullanılması toprak, su ve canlıları tehdit etmektedir. Diğer yandan petrol, altın gibi kaynakların çıkarılmasından işlenmesine kadar pek çok aşamada insanların yaşam alanları sürekli olarak kirlenme ve zehirlenme tehdidi ile karşı karşıyadır. Örneğin altın çıkarma nedeniyle Romanya, Gana ve Güney Afrika'da; gümüş ve kalay benzeri madenlerin çıkarılmasından dolayı Peru ve Şili'de tarım alanları ve ırmaklarda kirlilik sorunu yaşanmaktadır (Petschow, 1998: 53; Sachs, 2003: 14).

Tarım, balıkçılık, ormancılık gibi doğal kaynakları işleyen milyonlarca insan hem kendi geçimini sağlamakta hem de diğer insanların beslenmesine katkıda bulunmaktadır. Doğal alanların bu önemli işlevlerine rağmen, bunların bir kısmı kullanılamaz derecede kirlenmiş ve bir kısmı da kirlenme tehdidi altındadır. Örneğin dünya genelinde yaklaşık 350 milyon insan ormanlarda yaşamakta olup, bu nüfus ABD'nin ve Kanada'nın toplam nüfusundan daha fazladır. Ancak kolonileşme döneminden bu yana devletin ve şirketlerin odun ve kereste ihtiyacı, ormanları sürekli olarak tehdit etmektedir. Bugün ormandan odun, bal ya da et gereksinimlerini karşılayarak geçimini sağlamaya çalışan nüfusla, kâğıt, eğlence ve mobilya gibi, diğerlerine göre daha lüks ve aynı zamanda daha tahrip edici gereksinimleri karşılamaya çalışan nüfus karşı karşıyadır (Sachs, 2003: 16). Türkiye'de Bergama olayında da görüldüğü gibi, doğal kaynakların kirlenmesi ya da yok olacağı endişesiyle yerel halkla yönetim ve şirketler karşı karşıya gelebilmektedir. Yerel halkın böyle bir çatışmaya girmesi kaçınılmazdır; çünkü madencilik ulusal ya da uluslararası şirketler, onlara sınırlı ve süreli bir geçim kaynağı sunmaktadır. Oysa ormanlar, tarım toprakları, nehirler, denizler kısaca doğa, temiz kaldığı sürece bütün canlılar için sonsuz bir geçim kaynağıdır.

Büyümeye dayalı ekonomiler içinde bitmez tükenmek bilmeyen enerji gereksinimi karşılamak ve daha geniş bir alanda sulu tarım yapma isteği, dünya genelinde pek çok barajın yapılmasına neden olmuştur. 1949 yılına kadar 3/4'ü sanayileşmiş ülkelerde olmak üzere, dünya genelinde 5 bin civarında olan baraj sayısı, hızla artarak bugün 45 bin civarına yükselmiştir. Bu tarihten sonra yapılan barajların 2/3'ü Çin ve Hindistan başta olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere aittir. Ancak, bu barajların insanları ne kadar mutlu ettiği tartışmalıdır. Çünkü tarım ve su konusundaki rekabet, ciddi çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Baraj faaliyetlerinden dolayı göç etmek zorunda kalan köy toplulukları en çok zarar gören kesim olmuştur.

Küreselleşme Sürecinde Ekonomik, Ekolojik ve Toplumsal Riskler

Sadece son on yılda 40-80 milyon ailenin bu şekilde yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldığı tahmin edilmektedir. Bu faaliyetlerden en çok faydalananlar ise, genel olarak kent toplumları, büyük sanayi ve tarım işletmeleridir. Böylece doğal kaynaklar tüketilirken bile bir tarafta kazananlar ve diğer tarafta kaybedenler şeklinde bir ayrışma süreci yaşanmaktadır (Mcneill, 2005: 175; Sachs, 2003: 21).

Tarım ve sanayide verimi artırmak amacıyla uygulanan genetiği değiştirilmiş ürünlerin de önemli risklerinin bulunduğunu uzmanlar dile getirmektedir. Genlerle oynamanın bitkilerde tür çeşitliliğini azaltacağı, bunun da ileride çıkabilecek hastalıklara karşı bitkileri korumasız bırakacağı endişesi bulunmaktadır. Bugün bitkilerin genlerine yapılan müdahale nedeniyle özellikle bazı bitki türler tehdit altındadır. Gen çeşitliliğinin azalmasının bir diğer riski, değişen genler nedeniyle, pek çok ülkenin yakın bir gelecekte besin güvenliğinin yok olmasıdır. Çünkü genetiği ile oynan bitki ve hayvanların yayılmasıyla birlikte önceki türlerin yok olması kaçınılmazdır. Böyle bir durumda bazı ülkelerin ya da firmaların bu alanda tekel oluşturması ciddi bir sorun olacaktır. Böylece, bu ülkelere ya da şirketlere ait ürünlerin kullanımı ancak izinle olabilecektir. Daha şimdiden genetik ürünlerin kullanılması konusunda Dünya Ticaret Örgütü, patent haklarını dile getirmekte ve yeni hukuki düzenlemeler yapılmasını talep etmektedir. Eğer bu alanda ticarileşme nedeniyle tür çeşitliliğinde bir azalma yaşanır, o zaman küçük tarım işletmelerinin bağımlı bir duruma gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Böylece gıda kaynakları ve aynı zamanda eczacılıkta kullanılan kimi bitkiler ya kaybolacak ya da çeşitli şirketlerin kontrolünde olacaktır. Bu nedenle genler üzerindeki yapılacak değişiklikler, büyük ölçüde köylüleri ve küçük çiftçileri, ancak sonuçta bütün insanlığı etkileyecektir (Sachs, 2003: 24).

Küresel çapta serbest ticareti destekleyenler, bunun çevre için her hangi bir dezavantaj yaratmayacağını, hatta bu savlarını daha da ileri götürerek, ticaretin çevreyi korumak için gerekli olan finansman kaynaklarının sağlayacağını ileri sürmektedirler. Yoksulluğun ekolojik yıkımı beraberinde getirdiği ve ticaretin ülkelerde belli bir zenginleşmeye yol açtığı doğru bir tespittir. Ancak bu düşünce, ticaretin toplumun refahının artmasında doğrudan etkili olduğu ve çevreyi tahrip etmediği sürece geçerlidir. Aksi halde yaşam için gerekli kaynakların hızla tüketilerek milli gelirin yükseltilmesi, uzun vadede mevcut sosyo-ekonomik yapının daha da kötüleşmesine yol açmaktadır. Bu nedenle doğal kaynakları tahrip ederek büyüyen ekonomi, gerçekte sahte bir büyüme gerçekleştirmektedir. Büyümenin hâkim bir ideoloji haline geldiği küreselleşme sürecinde, gelişmekte olan ülkelerin en önemli amacı, zengin Kuzey ülkelerinin refah seviyesine ulaşmaktır. Bu ülkeler bunu gerçekleştirmek için, dünya

Selim KILIÇ

ticaretinin sağladığı avantajlardan da yararlanarak, öncelikle kaynaklarını dışarı satarak döviz kazanma peşindedirler. Ancak böyle bir ticari ilişki, dünyanın geleceği için son derece önemli olan doğal çevreye büyük ölçüde zarar vermektedir. Bunun en tipik örneği Brezilya'nın yağmur ormanlarını ekonomik gerekçeler göstererek kesmesidir. Kuşkusuz bu ticari ilişkide Brezilya gibi ülkeleri tek başına sorumlu tutmak doğru değildir. Aksine çevrenin tahrip edilmesinde ticaret sisteminin içinde yer alan bütün ülkeler ya da aktörler sorumludur (Kösters, 2004: 58). Sonuç olarak geçim ekonomisi ile makro ekonomi arasında kaynak paylaşımı konusunda zaman zaman çatışma boyutuna varan büyük bir rekabet yaşanmaktadır. Makro ekonomideki maliyetleri minimize etme yönündeki girişimler, bio çeşitliliğe büyük ölçüde zarar vererek doğaya maliyeti maksimuma dönüştürmektedir. Bugünkü sanayiye dayalı tarım ekonomisi, büyük toprakları işgal ederek, yoğun sermaye kullanarak ve en önemlisi de çevreye zarar vererek işlemektedir.

4.Gelişmekte Olan Ülkeler ve Yoksullaşma

Yaşadığımız küreselleşme süreci, liberal teorinin serbest piyasa yaklaşımı ile yakından ilgili olup, onun ideolojik boyutunu oluşturmaktadır. Ekonomik alanda küreselleşme denince, ticaretin serbestleşmesi, özelleştirme ve finans piyasalarının yeniden düzenlenmesi gibi konular anlaşılmaktadır. Devletlerarasında koruma olmaksızın oluşturulan bir serbest pazarın, dünya çapında yaşam standardını yükseltmenin ve fakirlikten kurtulmanın en etkili yolu olduğu ileri sürülmektedir. Küreselleşme tartışmalarında genel olarak devletin piyasadan çekilerek, daha önce yol açtığı zararların giderileceği, üretimde etkinliğin ve verimliliğin artırılacağı savunulmaktadır. Ancak, sadece ilk 10'daki uluslararası firmaların gelirlerinin toplam büyüklüğünün 100 ülkeninkinden daha fazla olması, fakir ülkelerin küreselleşmeyle nasıl kalkınacağı konusunda ciddi şüpheler uyandırmaktadır (Valerio, 2001: 5).

Küreselleşme süreciyle Güney ülkelerinin kalkınması bir yana, mevcut konumlarını dahi koruyamadıkları konusunda önemli veriler bulunmaktadır. 1990'lı yıllarda Güney ülkelerinin birçoğunda ekonomik alanda çöküş yaşanmış ve 50 ülkede negatif büyüme gerçekleşmiştir. 1975-2000 tarihleri arasında Sahra-Altı Afrika'da satın alma paritesine göre kişi başında düşen milli gelir, zengin ülkelerin altıda birinden on dörtte birine düşmüştür (Fosters, 2005: 260). Doğal kaynakları zengin ülkelerde yaşayan bir kısım insan için sermayenin etkin bir dağılımı anlamına gelen bugünkü küreselleşme, aslında diğerleri için açıkça fakirlik ve açlık anlamına gelmektedir. Afrika ülkelerindeki sağlık şartlarının her geçen yıl bir öncekini aratır hale gelmesi de bunu desteklemektedir. Bu kıtadaki bebek ölümleri de

bunu bütün çıplaklığı ile göstermektedir. Örneğin İsveç'te doğan her çocuğun sadece 350'de biri ölüürken, bu rakam Afrika ülkelerinde 4'te bir olup, gelişmiş ülkelerle kıyaslanamayacak kadar yüksektir (Uras, 2008; Brand, 2005: 30).

Küreselleşmeyle birlikte, ulusal devletlerin büyük şirketleri kendi topraklarına çekmek için aralarında kıyasıya bir rekabete girdikleri bilinmektedir. Ancak söz konusu gelişme, başta kalkınmakta olan ülkelerde ciddi gelir kayıplarına yol açarak onların daha çok fakirleşmesine neden olmuştur (Budäus/Gruning, 1998: 4). Diğer yandan sermayenin bu ülkelere hızlı giriş ve çıkışlar yapması da ülke ekonomisini istikrarsızlaştırarak büyük zararlar vermektedir. Özellikle Türkiye ve Arjantin gibi ülkelerde yaşanan sıcak para çıkışları, bu ülkeleri toplumsal, ekonomik ve siyasal bunalımlara sürüklemiştir. Küreselleşme sürecinde yaşanan finans piyasalarındaki bu dalgalanmalardan ne yazık ki, en çok gelişmekte olan ülke ekonomileri etkilenmektedir. Bu ülkelerde azalan sermaye ve artan kur baskıları nedeniyle bütün toplumun yaşam standardı hızlı bir şekilde düşebilmektedir. Zaten para krizi ve borç sarmalı içerisinde olan söz konusu ülkeler, ortaya çıkan döviz açığını kapatabilmek için dışarıya daha çok doğal kaynak ihracına yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Aslında onları bu şekilde hareket etmeye neoliberal ekonomik politikalar zorlanmaktadır. Böylece hem doğal çevre tahrip olmakta hem de bu ülkelerin gelecekteki besin güvenliği bozulan doğal çevre nedeniyle tehlikeye düşmektedir (Unmüßig ve Haas, 2003: 3). Buna karşılık bu süreçte Batı'nın zengin ülkeleri hem daha ucuza kaynak temin etmekte hem de bu sistem sayesinde daha çok zenginleşmektedirler.

Küreselleşme, dünya çapında daha belirgin bir sınıfsal yapının ortaya çıkmasına ve var olan sınıflar arasındaki uçurumun daha çok açılmasına neden olmaktadır. Sermayenin uluslararası alanda hareketliliği aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerde bu süreçten en iyi şekilde yararlanan ve uluslararası sermayenin yerel uzantısı konumunda olan grupları ortaya çıkarmıştır. Diğer yandan zengin ülkelerde de yoksul kesimler göz önünde bulundurulduğunda sınıfsal yapı daha net olarak görülmektedir. Böylece bir yanda küresel çapta tüketici sınıf, diğer yanda çoğunluğu oluşturan diğer toplumsal sınıflar. Küresel orta sınıf, Kuzey ülkelerinin yurttaşlarının büyük bir kısmı ile gelişmekte olan ülkelerin elit kesimlerinden oluşmaktadır. Bu sınıf, bir birine çok yakın bir yaşam sürmekte olup, dünya nüfusunun % 20'sine denk gelmektedir. (Sachs, 2002: 5). İhracata yönelik politikalar bazen bir kısım insanlara yüksek bir yaşam standardı sunarken, bir kısım insanların yaşamlarını da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle yükselen yaşam standartları, kimi zaman diğerlerinden çalınmış bir gelecek görünümü arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında var olan ve

Selim KILIÇ

aşağıda yer alan bazı ekonomik veriler, küreselleşmenin olumsuz etkisini açıkça ortaya koymaktadır: (Valerio, 2001: 12):

- ✓1.3 milyar insanın günlük geliri 1 Euro'dan daha az ve 800 milyondan fazla insan hiç ekmek bulamamaktadır.
- ✓Dünya Nüfusunun yaklaşık yarısının günlük geliri 2 Dolardan daha az ve her yıl 8 milyon insan açlıktan, temiz olmayan sular ve kirli havadan ölmektedir.
- ✓Dünya nüfusunun sadece %20'sini oluşturan zengin ülkeler, dünya kaynaklarının %86'sını tüketmektedirler.
- ✓Dünyanın en zengin ve en yoksul nüfusu arasındaki fark 1960'larda 1:30 iken, 1960-1974 arasında büyük bir sıçrama yaparak 1:74 olmuştur.
- ✓1976 yılında İsviçre Mozambik'ten 50 kez daha zenginken, 1997 yılında 500 kez daha zengin hale gelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde genel olarak fakirlik artarken, sanayileşmiş ülkelerde tam tersi zenginlik artmıştır. Küreselleşme süreciyle birlikte zaten var olan kaynak dağılımı ve paylaşımı konusundaki adaletsizlik daha büyük boyutlara ulaşmıştır. Dünya nüfusunun sadece %20'sini oluşturan zengin ülkeler, dünya kaynaklarının yaklaşık %70-80'ini, bütün et ve deniz ürünlerinin %45'ini, elektriğin % 68'ini ve kâğıdın da %84'ünü tüketmektedir. Diğer yandan bu grubun otomobil sahipliği oranı da %87 olup son derece yüksek bir orandır. Dünya kaynaklarını yoğun bir şekilde kullanan bu %20'lik grup, bunun sonucunda ortaya çıkan doğal çevrenin kirlenmesinden ve bozulmasından dolayı oluşan maliyete ne yazık ki, bütün toplumları ortak etmektedir (Sachs, 2002: 4).

Küreselleşme, gelişmekte olan ülkeleri sadece ekonomik değil, başta sosyal ve kültürel olmak üzere hemen her konuda baskı altına almaktadır. Bu baskı nedeniyle bu ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda politikalar ürettiğini söylemek zordur. Aksine, izlenen politikalar daha çok gelişmiş ülkelere hizmet etmektedir. Örneğin bu ülkelerde yapılan tarım, küreselleşmenin de katkısıyla, ülkenin temel ihtiyacını karşılamaktan çıkarak, gelişmiş ülkelerin lüks ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmiştir. Birçok işletme yerel halkın gereksinimi olan tarım ürünlerini yetiştirmek yerine, özellikle kahve ya da çiçek gibi lüks tüketime yönelik ihracat için üretim yapmayı tercih etmektedir. Dünyada egemen olan ekonomik yapının gelişmekte olan ülkeleri, üreticileri bu yönde ekim yapmaya zorladığı bilinmektedir. Tarım toprakları üzerinde yaşanan çatışmanın bir benzeri "karides yetiştiriciliği"

konusunda yaşanmaktadır. Deniz kıyısı geniş olan Hindistan, Bangladeş, Sri Lanka, Ekvator, Honduras gibi ülkelerde yerel balıkçıların itirazlarına rağmen her geçen gün daha çok karides çiftlikleri kurulmaktadır. Çiftliklerin sayısı, 1970'lerden beri Güney ülkelerinde katlanarak artmıştır. Karidesin OECD ülkelerine ihraç edilmesiyle hem önemli bir gelir elde edilmekte hem de ülke döviz kazanmaktadır. Ancak bu önemli kazançta rağmen bu faaliyetlerden yerel halk ya hiç yararlanamamakta ya da sınırlı bir şekilde yararlanmaktadır. Buna karşılık yerli nüfus önemli ekolojik ve sosyal maliyetlere katlanmak zorunda bırakılmaktadır. Çünkü söz konusu çiftlikler stabil bir durumda olmayıp sık sık yer değiştirmekte ve geride pek çok kimyasal kirlilik bırakmaktadır. Sonuç olarak küresel ekonominin kimi şirketleri yerel halkın yaşam alanlarına önemli şekilde zarar vermektedir (Sachs, 2003: 18-20).

Küreselleşme süreciyle birlikte gelişmekte olan ülkelere demokrasi ve insan hakları alanında yaşanan sorunlar gerekçe gösterilerek daha çok baskı yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu baskıların anti demokratik bütün ülkelere yapıldığı söylenemez. Aslında bu baskılar, küreselleşme süreciyle gelişmiş ülkelerin liberal temsili demokrasiyi, gelişmekte olan ülkelere karşı daha çok politik bir araç olarak kullanmak istemelerinden kaynaklanmaktadır. Ortaya çıkan bu baskılarda ulusal devletin zayıflamasının, sermayenin yüksek bir hareket gücü kazanmasının, finans piyasalarının entegre olmasının, gelişen teknolojinin ve kapitalist üretim sisteminin yaygınlaşmasının önemli rolü bulunmaktadır (Braunmühl ve Winterfeld, 2003: 3). Pek çok kişi başta "Kadife Devrim" olarak adlandırılan Gürcistan ve Ukrayna'da meydana gelen iktidar değişikliklerini de bu bağlamda değerlendirmektedir. ABD, soğuk savaş döneminin başlamasıyla birlikte insan hakları, yaşam standardının yükselmesi ve demokrasi gibi çoğu zaman ne anlama geldiği tam olarak bilinmeyen; aynı zamanda gerçekçi olmayan kavramları sık sık dile getirmekte ve bunları diğer ülkeler üzerinde yoğun bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Diğer yandan "insan sevgisi ve mutlu bir dünya" söylemleri üzerinden yapılan ideolojik ve aynı zamanda hayali özgürleştirme girişimleri, kapitalist üretim anlayışını güçlendiren iktidarlara destekten öte gidememiştir. Çünkü ABD, toplumsal alanda toprak reformunu da kapsayan Orta Latin Amerika'daki yeniden yapılanma girişimlerini, her zaman kendisi için tehdit olarak algılamıştır. O, diğer ülkelerdeki istikrarı üst sınıfların ve yabancı girişimcilerin güvenliğinin sağlanması gibi dar bir çerçevede yorumlamıştır. Bu nedenle diğer ülkelerdeki alt gelir grupların sorunları sürekli olarak göz ardı edilmiştir. Üstelik ABD, diğer ülkelerin alt gelir gruplarını rahatlatma amacıyla yaptıkları reformlara, kendi ülkesine sıçrama endişesiyle karşı çıkmıştır (Kreisky, 2001). Bu nedenle küreselleşmenin baş aktörü konumunda olan

Selim KILIÇ

ülkelerin sosyal politikalara yaklaşımı, daha baştan dünya çapındaki fakirlik ve açlık sorununun çözümü konusunda olumsuz bir sinyal vermektedir.

Küreselleşme süreci, uluslararası sermayenin üretim ilişkilerini var olan egemen ilişkiler bağlamında daha geniş bir çerçevede yeniden düzenlemesi anlamına gelmektedir. Kapitalizm, küresel ekonomik sistemin geleceğini tayin eden başat unsurlardan biri haline gelerek, sermayenin gelişimine engel olabilecek bütün unsurları kaldırma yoluna gitmiştir (Walter 1998; Geray, 2001: 7). Uluslararası sermayenin kendisi için gördüğü en önemli engellerden biri, kuşkusuz ulus devletin egemenlik anlayışıdır. Ulus devletin geleceği için en önemli araçlardan biri ise, ekonomik politikalarıdır. Ne yazık ki, ulus devletin bu politikalar üzerindeki kontrolü azalmaktadır. Diğer yandan küreselleşme süreciyle ulus devletin yetkilerinin bir kısmını uluslararası örgütlere bırakması, yerel güçler arasında iktidar savaşlarını artırmış ve çatışma ortamını genişletmiştir (Castells, 2006: 389). Çünkü küreselleşme, sosyal devlet anlayışını da önemli ölçüde zayıflatmaktadır. Reagan ve Thatcher'ın uygulamış olduğu politikalarda da görüldüğü üzere, sosyal devlet küçültülmüş, bir anlamda devlet yurttaş için hayata tutunma sigortası olmaktan çıkarılmıştır. Krize karşı Reagan ve Thatcher ile uygulamaya konan ekonomik programlar, güçlü bir serbest pazarın kurulmasını ve kriz karşısında devletin herhangi bir önlem almamasını öngörmekteydi. Böylece, kapitalizmin içinde zaten sınırlı bir şekilde yaşmasına izin verilen sosyal devlet, giderek daha çok istisnai bir durum haline gelmiş ve bunun sonucu, ekonomi insana hizmet eden bir araç olmaktan çıkarak, insan ekonomiyeye hizmet eden bir araç haline gelmiştir (Kazgan, 2004: 86). Diğer bir ifadeyle, adeta ekonomi insanın bir uzantısı olmaktan çıkarılmış, insan ekonominin bir uzantısına dönüştürülmüştür.

Devletin koruyucu ve kollayıcı işlevinin azalması, hem gelişmekte olan ülkelerde hem de sanayileşmiş ülkelerde yurttaşları uluslararası sermayeye karşı daha korumasız bir hale getirmiştir. Bu süreç içerisinde Batı'nın güçlü devletlerinde bile egemenlik konusunda görece bir gerileme söz konusudur. Bu gelişmeden gelişmekte olan ülkelerin daha derin bir şekilde etkilenmesi kaçınılmazdır. Çünkü devlet sadece uluslararası alanda değil, ulusal sınırlar içerisinde de yetki erozyonuna uğramıştır. Bu da genellikle devletin bugüne kadar toplumda üstlenmiş olduğu ve refah devleti ile özdeşleşen görev ve sorumlulukları terk etmesi şeklinde ortaya çıkmıştır (Geray, 2001: 7). Gelişmekte olan ülkelerde zaten sınırlı bir sosyal devlet anlayışını benimseyen devletin, daha da geri çekilmesi, sosyal ve ekonomik alanda büyük tahribata neden olacaktır. Liberalizmin sınırlı devlet ilkesiyle, devletin insan hakları alanında yaptığı ihlallerin önüne geçileceği savunulmaktadır (Yayla, 1992: 184). Devletin egemenliğinin sınırlandırılmasının demokrasinin gelişimi sürecinde elbette önemi

büyüktür. Ancak sorun, devlet dışında örgütlenmiş kurumların bu egemenlik alanını doldurmaya başlamasıyla birlikte, ortaya çıkacak insan hakları ihlallerinin nasıl önleneceğidir. Daha da önemlisi, onların nüfuzuna karşı güçsüz iktidarların nasıl karşı duracağıdır. Örneğin dünyada artan inanılmaz nüfus ve işsizlik karşısında, şirketlerin çalışanlarına insan onuruna yakışır bir ücret ödemesini hangi devlet gücü garanti edecektir?

Küreselleşme sürecinde gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki ticari ilişkinin eşit koşullarda gerçekleştiğini söylemek olanaksızdır. Küreselleşmede ileri sürülen düşüncelerden biri, bütün piyasa aktörleri için eşit şans yaratıldığıdır. Oysa küreselleşme uygulamaları bunun aksini göstermektedir. Meksika'nın Cancun'daki Dünya Ticaret Örgütü'nün toplantısında zengin ülkelerin öncelikli amacı, yüksek nitelikli ürünlerine daha çok pazar bulabilmek olmuştur. Buna karşılık gelişmekte olan ülkeler, adil pazar koşulları altında kendi ürünlerini zengin ülkelere satabilme çabasındadır. Çünkü gerek ABD gerekse Avrupa Birliği kendi tarım ürünlerine sübvansiyonlar uygulayarak gelişmekte olan ülkelerin ürünlerinin ithal edilmesini önlemektedir. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere başta uluslararası örgütler aracılığı ile çeşitli şekillerde müdahale ettikleri de bilinmektedir. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi örgütler, gelişmekte olan ülkeleri zengin ülkelerin çıkarları doğrultusunda liberalleşme ya da piyasanın serbestleştirilmesi yönünde teşvik etmektedir (Dalkmann vd., 2004: 9-12). Bu kuruluşlar sürekli olarak özel sektörün kamu sektörüne karşı maliyet avantajlarından bahsetmekte, kalkınma reçetesi olarak özelleştirme önermektedirler. Böylece gelişmekte olan ülkelerdeki kamu mallarının özel sektöre devredilmesi ve ülke ekonomisinin dünya pazarına açılmasıyla küresel piyasa ekonomisiyle bütünleşme tamamlanmış olacaktır (Geray, 2001: 9). Neo liberal düşünürlerin sürdürülebilir kalkınma için su ve yiyecek dahil her şeyin piyasa güçlerine bırakılmasını savunmaları da düşündürücüdür. Çünkü özellikle hem gelişmekte olan ülkelerde hem de Batı'da yoksul yurttaşlar için önemli görevler üstlenmiş kamu kurumları, topluma ekonomik sorunların kaynağı olarak sunulmaktadır. Bunların piyasa ekonomisine terk edilmesi ise, bütün ülkeler için sorun değil çözüm olarak gösterilmektedir (Foster, 2005: 264). Oysa devlet, üstlenmiş olduğu "sosyal devlet" anlayışıyla zengin ve fakir yurttaşlar arasında her zaman bir köprü işlevi görmüştür. Ancak mevcut küreselleşme anlayışıyla bu köprü büyük ölçüde zarar görmüştür.

5.Sosyo - Kültürel Çatışma

Küreselleşme süreciyle ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri, kuşkusuz toplumlararası çatışmaların yeniden hızlanmasıdır. Bu çatışma ortamının

Selim KILIÇ

yaratılmasında teknolojinin sağladığı olanaklar sayesinde kolayca oluşturulan “biz-onlar” şeklindeki kimliklerin önemli rolü olmuştur. Gerçekten 1980 sonrası iletişim teknolojisi alanında önemli gelişmeler yaşanmış; dünyanın coğrafi, etnik, kültürel sınırları adeta yeniden çizilmiştir. Cep telefonu, dünyanın çevresindeki yapay uydular, internet gibi teknolojik gelişmeler, devletleri ve toplumları tarihin hiçbir döneminde görülmemiş ölçüde birbirine yakınlaştırmıştır. Ancak bu yakınlaşma aynı zamanda “biz ve öteki” kavramını daha da keskinleştirerek psikolojik bir uzaklaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bu süreç bir yandan devletler arasında bölgesel işbirliğini artırırken, diğer yandan da varolan anlaşmazlıkları çatışmaya dönüştürmüştür. Üstelik küreselleşme sadece kültürler arasında değil, aynı zamanda ülkelerin kendi içinde de çatışma ve kamplaşmalara neden olmuştur. Diğer bir ifade ile, küreselleşme toplumları Batılı-Doğulu, laik-dinci, yenilikçi-muhafazakar gibi şablonlar içerisinde tanımlanmasını kolaylaştırmıştır (DPT, 1995: 3). Bu ayırımların toplumda ve ülkeler arasında bütünleşmeyi kolaylaştırmadığı açıktır. Son yıllarda hem Batıda hem de Doğuda toplumların birbirlerine karşı olumsuz yargılarının arttığı da bilinen bir gerçektir. Bu artışta, küreselleşme sürecinde kültürler arasında kurulan ilişkinin, eşit şartlarda ve karşılıklı etkileşim ile ortaya çıkan bir ilişki olmadığının fark edilmesi önemli rol oynamıştır. Diğer yandan Batı kültürünün diğer kültürleri kuşatması ve yok etmesi de dikkat çekicidir. Bu ise hem Batı’da hem de gelişmekte olan ülkelerde gerilimlere neden olmaktadır. Fransa’daki göçmenlerin arabaları ateşe vererek ortaya koyduğu tepki ve Danimarka’da ortaya çıkan karikatür krizi bunları destekleyen örneklerdir.

Kültürler arası çatışmanın giderek daha keskin bir noktaya ulaşmasında, bu ülkeler arasında giderek açılan gelir farklılığının etkisini de göz ardı etmemek gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde giderek yaygınlaşan ve gelecekte daha da artması beklenen toplumsal yoksulluğun, ekolojik tehditlere dönüşmesi ve sonuçlarının bütün dünyayı etkilemesi olasılığı her zaman vardır. Aslında bu sorunun varlığı daha 1980’lerde Bruntland Raporu’nda dile getirilmiştir. Daha sonra 11 Eylül saldırıları ile bir kez daha gündeme gelmiş, ancak bugüne kadar her hangi bir somut adım atıldığı söylenemez. Bu soruna her hangi bir çözüm bulunmadığı sürece, toplumlarda barış, kardeşlik, sevgi, aşk gibi birlikte yaşamın anahtarı olan kavramlar, yerini giderek kin, şiddet ve savaş gibi kavramlara bırakacaktır. Bu durum yurttaşlar arasında sosyal ve psikolojik erozyonun artmasına da yol açmaktadır. Bugün Avrupa’da grupların kendi aralarında ya da dışarıya karşı gösterdikleri saldırganlıklar, düşündürücü boyutlara ulaşmıştır (Hilgers, 2003: 73).

Küreselleşme Sürecinde Ekonomik, Ekolojik ve Toplumsal Riskler

Küreselleşme toplumsal, ekonomik ve kültürel yapının kapitalist üretim şekline göre yeniden düzenlenmesi olduğundan, zorunlu olarak önceki kurumlar ya uyum sağlayacaklar ya da tasfiye olacaklardır. Kapitalist piyasanın yerleşmesi, toplumsal alanda var olan ilişkilerin köklü bir değişikliğe uğraması anlamına gelmektedir. Çünkü kapitalist toplumda piyasa, ürünün üretim araçlarından ayrılması, ücretli iş, ticaret ve parasal ilişkiler gibi sosyal bir ilişki olarak ürünlerin varlığına bağlıdır. Kapitalist üretim süreci, kimi zaman modernleşme kimi zaman da küreselleşme adı altında gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini kendi üretim tarzına uygun olarak yeniden dönüştürmektedir. Bu nedenle modernleşme genel olarak ekonomik, sosyal, kültürel yapıda yeniden bir yapılanmanın ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı kültürünün yayılma özelliği göstermesi, farklı kültürlerin daha çok tepkisine, hatta bu kültürlerin kendisini daha güçlü bir şekilde yeniden üretmesine neden olmaktadır (Tuna, 2007: 196; Brand, 2005: 30; Moritz, 2002: 13). Avrupa'da yaşayan Türk göçmenlerinin kültürel alandaki tepkileri de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Kapitalizmin modernleşme süreci ile birlikte diğer ülkelerde yeniden yapılandırıcı bir güç olarak ortaya çıkması, gelişmekte olan ülkelerle kapitalist toplumların zaman zaman karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Diğer bir ifadeyle modernleşme süreci, gelişmekte olan ülkelere doğru sancılı bir genişleme şeklinde uzanmıştır. Bu süreç içerisinde kimi gelişmekte olan ülkelerde var olan kültürel yapılarla modernleşme düşüncesi çatışmaya girmiştir. Son zamanlarda ortaya çıkan ve genellikle Doğu toplumlarının tepkisi olarak yansıyan Batı'daki olaylar, toplumlararası var olan bir sıkıntıyı yansıtmaktadır. Bu durumun, kapitalist toplumun sınırlı dönüştürme gücünden ve sınıflı bir toplumsal yapı öngörmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Diğer yandan var olan çatışma ortamını, Doğu toplumlarının kendi kimi yapısal özellikleri de desteklemektedir. Doğu-Batı çatışmasının diğer nedenleri arasında, köktenci totaliter doktrinler ve ülke içerisinde bir türlü demokratik ilkeler üzerinde uzlaşamayan partiler, (Hilgers, 2003: 73), şiddeti kutsallaştıran gelenekler, bastırılmış çeşitli kimlikler şeklinde daha pek çok neden gösterilebilir.

Küreselleşme sadece Doğu-Batı kültürleri arasında bir çatışmaya yol açmamış, aynı zamanda Batı kültürünün kendi içerisinde de çatışma yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü bu süreç hem alt gelir- üst gelir grupları arasında hem ekolojik duyarlılığı yüksek üst gelir grupları ile yönetim arasında sürtüşmelere yol açmıştır. Ortaya çıkan çevre sorunlarının giderek içinden çıkılmaz bir hal alması, mevcut yönetim anlayışına tepkileri artırmıştır. 1970'lerden sonrası ekolojik krizin sonuçları, özellikle kapitalist üretim ve tüketim anlayışına karşı geniş bir tepkiye yol açmıştır. Böylece kaynakların kullanımı konusunda yoğun bir çatışma süreci yaşanmaya

Selim KILIÇ

başlamıştır. Çünkü mekânsal her alan pek çok faaliyetin gerçekleştiği, üretimin yapıldığı, pazarlandığı ve doğal kaynakların bulunduğu her yer değerli hale gelmiştir. Bu değerlenmeye paralel olarak neoliberal küreselleşme süreci içerisinde başta çevre konusu olmak üzere, toplumsal çatışmalar da artmıştır (Brand, 2005: 203). 1970'li yıllarda kapitalist üretim anlayışına karşı çıkan ve çevreyi bir değer olarak kabul eden grupların bugünkü küreselleşme karşıtı hareketlerin ortaya çıkmasında önemli rolü olmuştur. Böylece bu hareketler, Batı toplumunda 1970'lerde yaşanan kültürel çatışmayı bugüne taşıyabilmişlerdir.

6.Küreselleşme Karşıtı Hareketler

Küreselleşme karşıtı hareketler, büyük ölçüde modernleşme sürecinde ortaya çıkan 68 Hareketi ve onu takip eden toplumsal muhalefetin devamı niteliğindedir. Bu nedenle küreselleşme karşıtı hareketlerin kökenini 1960'lı yılların sonlarına doğru alevlenmeye başlayan toplumsal hareketlerin içinde aramak gerekir. Başlangıçta Marksist bir yaklaşım içinde bulunan öğrenci hareketleri, büyük ölçüde bu hareketlerin öncülüğünü yapmıştır. Öğrenci hareketlerinin sosyal bir hareket olma özelliğini kaybetmesiyle otonomi, kimlik, çevre ve yaşam kalitesi gibi, görüşleri savunan hareketler öne çıkmıştır. Batı ülkelerinde görülen söz konusu toplumsal hareketler, başlangıçta yerel nitelikte faaliyet göstermesine karşın, 1970'li yılların ortasından itibaren evrensel bir niteliğe bürünmüştür. Eylemlerin adresinin değişmesine paralel olarak organizasyon yapısı da değişmiştir. Genellikle zaman ve konu açısından sınırlı, gevşek ve çok az bir biçimsel organizasyon özelliği gösteren bu girişimler, evrensel değerler peşinde koşan, sürekli organizasyonlara dönüşmüşlerdir (Knobel, 1997; Holtmann, 1994: 69).

1970'li ve 80'li yıllarda Kuzey Batı toplumunda sosyal hareketler, entelektüel akımlar ve politik güçler, eşitlik, sosyal adalet, demokrasi, sosyal-ekolojik çevre, yönetimde kadın-erkek eşitliği gibi kavramları daha çok öne çıkarmaya başlamıştır. Bu durum devletin yeniden düzenlemesi beklentisini artırmıştır. Böylece, geniş bir alanda ortaya çıkan sosyal devlet anlayışı içerisinde kapitalizmin toplumsal ve ekolojik alanda yıkıcı etkilerinin giderilmesi yönündeki talepler, pek çok ülkede destek bulmuştur (Kreisky, 2001). Devletin toplumsal ve ekonomik alanda yeniden düzenlenmesi yönünde ortaya çıkan baskılar, aslında İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalist üretim anlayışına duyulan tepkilerden kaynaklanmaktadır. 1980'lerde ortaya çıkan protesto hareketleri, yeni sosyal ve ekonomik anlayışa karşı tepkiye yol açarak küreselleşme karşıtlığına da ivme kazandırmıştır. Bu hareket, hem mevcut yaşam kalitesini ve çeşitli sosyal ayrıcalıkları korumaya çalışan pragmatist bir anlayışa sahip, hem de çevrenin korunması, insan hakları, barış hareketi üçüncü dünya ülkelerine karşı

Küreselleşme Sürecinde Ekonomik, Ekolojik ve Toplumsal Riskler

izlenen politikaların değiştirilmesi gibi daha evrensel sorunları çözme çabasında olan görüşleri içinde barındırmaktadır. Çevrenin korunmasına yönelik olarak bugün faaliyette bulunan ve Avrupa Birliği'nin çevre politikası üzerinde önemli etkisi olan çeşitli derneklerin ve lobilerin kökü de, aslında büyük ölçüde bu harekete dayanmaktadır (Budak, 2000: 177; Mayer, 1998: 257). Bu nedenle bu protestolar, 68 Hareketiyle küreselleşme karşıtı hareketler arasında önemli bir köprü işlevi görmektedir.

Küreselleşme karşıtı hareketlerin "karşı hareket" olmasında ekonomik, ekolojik, kültürel pek çok neden bulunmaktadır. Bu nedenlerin çokluğu, tıpkı 68 Hareketi'nde olduğu gibi, küreselleşme karşıtı hareketlerin geniş bir yelpazede toplamasını sağlamıştır. Her hareketin değerleri ve hedeflerinin farklı olması, onları tek bir çatı altında toplamayı zorlaştırmaktadır. Aslında bu durum aynı zamanda onlara yapısal bir özellik katmaktadır. Diğer bir ifadeyle onların temel ortak özelliği, küreselleşmeye karşı olmalarıdır. Bu geniş yelpazesi içerisinde çevrecilik, işçi hakları, toplumsal haklar, yoksulluğa karşı dayanışma, yerli hakları, kadın hakları gibi idealler için bir araya gelmiş örgütlenmeler dikkati çekmektedir. Bu örgütlenmeler içinde çevreci görüşlerin önemli bir yerinin olduğu söylenebilir. Gerçekten dünya genelinde giderek büyüyen ve sonunda krize dönüşen çevre sorunlarının uzun yıllar görmezden gelinmesi, küreselleşme karşıtı hareketlerin güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Neoliberallerin çevre konusunda ilgisizliği, çevrenin korunması ya da var olan zararların giderilmesine yönelik sert muhalefetin de kaynağını oluşturmaktadır. Çünkü bu muhalefetin güçlenmesine yol açan, iklim değişikliğinden, buzulların erimesine, çölleşmeden canlı türlerin yok olmasına kadar pek çok argüman bulunmaktadır (Klein, 2007: 25-58; Castells, 2006: 197).

Küreselleşme karşıtı hareketler, medya ile sıkı ilişkide olan ve çeşitli eylemlerle medyanın kendileri konusunda haber yapmasını amaçlayan birçok gruplardan meydana gelmektedir. Kimi zaman eylemciler kendini feda etme noktasına kadar giderek, insanların dikkatini küreselleşmeye ve onun yol açtığı sorunlara çekmeye çalışmaktadır. Küreselleşme karşıtı hareketler, kuşkusuz her ülkede bu alanda gösterilen tepkilerin toplamını ifade etmekten uzaktır. Bunlar daha çok tepkilerini medyaya taşıyan gruplardır. Küreselleşme sürecinde ortaya konan değerlere ve çıkarlara karşı ortaya çıkan küreselleşme karşıtı hareketlerin beslendiği en önemli toplumlar kuşkusuz açık toplumlardır. Baskıcı, otoriter ya da yarı otoriter toplumlarda bu tür faaliyetler ya hiç gözükmemekte ya da sınırlı bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Castells, 2006: 197- 210). Küreselleşme, büyük ölçüde gelişmekte olan ülkelerde ekolojik, ekonomik ve kültürel alanda zarara yol açmasına rağmen, daha çok gelişmiş ülkelerde eleştiriye uğraması ve protesto edilmesi bundan kaynaklanmaktadır.

Selim KILIÇ

Sonuç

Günümüzde yol açtığı olumsuz ve olumlu sonuçlarla birlikte küreselleşme yaşamın bir gerçeği haline gelmiştir. Bu süreç içerisinde her ülke için farklı bir ekonomik, kültürel, siyasal bilanço ortaya çıkmaktadır. Günümüz toplumlarının istese de bu gelişme çizgisinin dışında kalması mümkün gözükmemektedir. Başta ekonomik nedenlerden dolayı zaten çok önceden beri ülkelerin bir biriyle sıkı bir ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Çünkü gerek insanlar arası gerekse toplumlararası ilişki ülkelerin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişimi için gereklidir. Bu nedenle küreselleşmenin bizzat kendisine karşı olmak düşünülemez. Ancak neo liberal politikalar çerçevesinde şekillenmiş bir küreselleşme sürecinin de dünya genelinde ciddi sorunlara yol açtığı bilinen bir gerçektir.

Dünya genelinde ekonomik alanda yaşanan liberalleşme süreciyle birlikte, yoğun bir mal ve hizmet trafiği ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve finansal alanda sınırlamaların kaldırılmasıyla birlikte, sermaye büyük bir hareket kabiliyeti kazanmış ve küreselleşmenin merkez aktörlerinden biri olmuştur. Uluslararası sermaye sadece ekonomik alanda bir güç haline gelmemiş, giderek ekonomik alanın dışında da ağırlığını hissettirmeye başlamıştır. Uluslararası sermayenin bu güce ulaşmasında ve uluslararası bir aktör olmasında dünya ticaretinin 3/4'ünü tek başına elinde bulundurmasının önemli rolü olmuştur (Moritz, 2002: 10). Sermayenin sahip olduğu bu güç, gelişmekte olan ülkeleri yoğun bir şekilde baskı altına almış ve onların bağımsız bir politika izlemelerine büyük ölçüde engel olmuştur.

Küreselleşme sürecinde uluslararası sermayenin aktif bir konuma gelmesiyle gelişmekte olan ülkelerin serbest pazar ekonomisine geçmeleri yönündeki telkinler aynı döneme rastlamaktadır. Gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere bu şekilde kalkınabileceği düşüncesi empoze edilirken, olası riskler göz ardı edilmiştir. Devletin ekonomik yaşamdan çekilmesini kutsallaştıran ve girişimciliği bütün alanlara yaymak isteyen görüşler, devletin ekonomik gelişmeye katkısını görmezden gelmiştir. Oysa Kuzey ülkelerinin kalkınma başarısında ulusal vergiler, gümrükler, ithalata getirilen sınırlamalar, ihracat yardımları, çalışma koşullarına getirilen hukuki düzenlemeler, mekansal planlama, ekonomik teşvikler ve çevreye ilişkin düzenlemeler gibi daha pek çok unsur önemli rol oynamıştır (Dalkmann vd., 2004: 11). Dünyanın en liberal ülkelerinden biri olarak kabul edilen ABD'de bile konut finansmanından kaynaklanan sorunlar karşısında, büyük firmalar dâhil herkes, sorunun aşılması için devletin desteğini talep etmiştir. Aslında bu durum, gelişmekte olan ülkeler için güçlü bir devletin ne kadar vazgeçilmez olduğunu göstermektedir.

Küreselleşme Sürecinde Ekonomik, Ekolojik ve Toplumsal Riskler

Sonuç olarak, kapitalizmin yeniden yapılanma projesi olarak ortaya konan küreselleşme anlayışıyla dünyada ekolojik, ekonomik, kültürel alanda söz konusu riskleri daha çok artırmıştır. Bu risklerin bir kısmı kapitalizmin yapısal özelliklerinden kaynaklanmakta olup “medeniyetler arası ittifak” şeklinde arabulucu girişimlere rağmen, giderek daha çok kültürler arası çatışmaya neden olacağı benzenmektedir. Bu çatışmanın kapitalizmin dönüştürücü gücüne karşı gelenlerle onun savunucuları arasında daha da şiddetli bir şekilde yaşanacağını söyleyebiliriz. Ancak bu çatışma ortamı, sadece doğayı değil bütün insanlığın geleceğini riske atacak tehlikeleri de içinde barındırdığını görmezden gelemeyiz. Bu nedenle dünya genelinde var olan çatışmaları sonlandırabilecek, doğayı bir değer kabul edecek daha barışçı, daha eşitlikçi ve daha adil politikalara gereksinim bulunmaktadır.

Selim KILIÇ

KAYNAKLAR

- BRAND, Ulrich (2005), **Gegen-Hegemonie Perspektiven globalisierungskritischer Strategien**, VSA-Verlag, Hamburg, s.191-218
- BRAUNMUHL, Claudia.; Winterfeld, Uta. (2003), **Global Governance**.; Wuppertal Institut, Döppersberg.
- BUDAK, Sevim. (2000), **Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası**, Buke Yayınları, İstanbul.
- BUDÄUS, Dietrich.; Grüning, Gernord. (1998), "New Public Manegment . Entwicklung und Grundlagen einer Reallotion des öffentlichen Sektors", **Zeitschrift Führung und Organisation** (67.Jg., 1/1998): Stuttgart: 4-9.
- CASTELLS, Manuel. (2006), **Kimliđin Gücü**, İkinci Cilt, Ebru Kılıç (Çev.), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- DALKMANN, Holger.; Assmann, D.; Kristof, K. (2004); **Wege von der nachholenden zur nachhaltigen Entwicklung**.; Wuppertal Institut, NRW: No: 140, Döppersberg.
- DAVIDSON, Eric A. (2004), **Gayrisafi Milli Hasılayı Yiyemezsiniz**, (Çev.: Belkıs Dişbudak), Ankara: TÇV Yayınları.
- DPT (1995), **Küreselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye ÖİKR**, Ankara.
- FOSTER, John Bellamy (2005), **Emperyalizmin Yeniden Keşfi**, Çiğdem Çıdamlı (Çev.), Devin Yayınları, İstanbul.
- GERAY, Cevat (2001), "Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme, Özelleştirme, Yerelleşme ve Yerel Yönetimle", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, (Cilt 10, Sayı: 4): 7-22.
- HARVEY, David. (1997), **Postmodernliđin Durumu**, Sungur Savran (Çev.), Metis Yayınları, İstanbul.
- HECKL, Felix; Lexer, Wolfgang; Vacik, Harald; Wolfslehner, Bernhard; Hackl, Josef (2003), **Grundlagen für die Umsetzung des Ökosystemaren Ansatzes des "Übereinkommens über die Biologische Vielfalt"**, BE-153, Medieninhaber und Herausgeber: Umweltbundesamt GmbH, Wien, Juni 2003

- HILGERS, Micha. (2003), "Von den Chancen nachhaltiger Politik", **Wie Kann geschehen, was geschehen muss?**, (Hrsg: Peter Henricke) Zur Umsetzung von Nachhaltigkeit -Beiträge zu einem Symposium, Wuppertal Institut, Döppersberg: 65-74.
- HOLTMANN, Everhard. (1994), **Politik-Lexikon**, R. Oldenbourg Verlag, München.
- KAZGAN, Gülten. (2004), **Küreselleşme ve Ulus Devlet.**: Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- KLEIN, Dieter (2007), "Grundprozesse des gegenwärtigen Kapitalismus und ihre Wirkungen auf die Umwelt", **Theoretische Grundlagen nachhaltiger Entwicklung**, Klaus Meier und Evelin Wittich (Hrsg.), Seminar des Gesprächskreises Nachhaltigkeit der Rosa-Luxemburg-Stiftung am 17./18. Mai 2006, Karl Dietz Verlag Berlin, s.24-75.
- KNOBEL, Margrit (1997), "Die neuen sozial Bewegungen in der Schweiz", <http://www.socio.ch>, 23.02.2001.
- KOVEL, Joel (2004), **Doğanın Düşmanı**, İstanbul: Metis Yayınları.
- KÖSTERS Winfried (2004), **Umweltpolitik**, Olzog Verlag, München.
- KREISKY, Eva (2001), Weltwirtschaft als Kampffeld: Aspekte des Zusammenspiels von Globalismus und Maskulinität, **Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft (ÖZP)**, 2001/2, s.137 - 160
- LINZ, Manfred (1999), "Die Notwendigkeit einer globalen sozial - ökologischen Marktwirtschaft", **Globalisierung als Chance II, Blick auf die Weltgesellschaft**, (8. Forum der LpB, 12- 14 November 1998): 15-21.
- MAYER, M. (1998), "Städtische soziale Bewegungen", **Neue soziale Bewegungen-Impulse, Bilanzen, Perspektiven**, (in Ansgar Klein u.a., eds.) (Opladen: Westdeutscher Verlag): 257-271.
- MCNEILL, John R. (2005), **Blue Planet**, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn.
- MORITZ, Marlis (2002), **Globalisierung- Eine Chance für die Entwicklungsländer** Fachhochschule Fulda Fachbereich: Sozialwesen, Fulda, im August 2002.

Selim KILIÇ

PETSCHOW, Ulrich (1998), "Auswirkungen der Globalisierung auf eine nationale der Nachhaltigkeit" **Globalisierung als Chance Dökümantation**, (7. Forum der LPß, 20 - 22 Nov. 1997): 51-69.

SACHS, Wolfgang (2000), **Wie zukunftsfähig ist die Globalisierung? Über ökonomische Entgrenzung und ökologische Begrenzung**. Hrsg. von der Heinrich-Böll-Stiftung Nr: 3, Berlin.

SACHS, Wolfgang (2002), **Ökologie - die neue Farbe der Gerechtigkeit**, (Ergänzender Text zur Vorlesung am 14.11.2002), http://www1.uni-hamburg.de/Globale_Zukunft/ausarbeitungen/sachs.htm, 16.01.2008

SACHS, Wolfgang (2003), **Ökologie und Menschenrechte**, Wuppertal Institut für Klima, Umwelt, Energie, Döppersberg 19, Wuppertal.

TUNA, Muammer (2007), "Çevrecilik: Tarihsel, Teorik, Felsefi Temelleri ve Küreselleşmesi", **Çevre ve Politika**, Ruşen Keleş'e Armağan, (Edit: Ayşegül Mengi), Ankara: İmge Yayınları, s.187-222.

UNMUŞIG, Barbara ve Haas, Jörg (2003), "Richtungswechsel: Elemente einer ökologischen Gestaltung der Globalisierung" **Politische Ökologie**, September, pdf versiyon: http://www.boell.de/de/14_presse/4553.html, 31.10.2007.

URAS, Güngör (2008), Porto Allegre'ciler Davos'çular karşısında pes etti, dağıldı, **Milliyet**, 26.01.2008.

VALERIO, Ruth (2001), **Globalisierung**, (Übersetzung: Christa Canard, Christoph Rüegger, Samuel Ninck), ChristNet und Tearfund Schweiz, PDF versiyon: http://www.christnet.ch/PDF/De_Home_Economy_10_03_2005_11_17_Valerio__Globalisierung__Mail.pdf, 14.01.2008.

WALTER, Gregor (1998), "Globalisierung, Begriffe, Prozesse, Konsequenzen", **Dokumentation**, (7. Forum der LpB, 20 - 22 November. 1997): 7-17.

YAYLA, Atilla. (1992), **Liberalizm**, Turhan Kitabevi, Ankara.